

Клапатлівыя, міласэрныя, свядомыя

«Жанчыны-дваранкі беларуска-літоўскіх губерняў: прававы статус, адукацыя, грамадская актыўнасць»

Выстаўка пад такой назвай арганізавана ў Цэнтральнай навуковай бібліятэцы імя Якуба Коласа НАН Беларусі, каб дапамагчы зразумець сутнасць кнігі кандыдата гістарычных навук Наталлі Анофранка «Дваранкі беларуска-літоўскіх губерняў у канцы XVIII — першай палове XIX ст.». Яе прэзентацыя адбылася пры ўдзеле Інтэтута гісторыі НАН Беларусі. У манаграфіі разгледжаны шляхі інтэграцыі прадстаўніц вышэйшага саслоўя былой Рэчы Паспалітай у склад дваранства Расійскай імперыі. Храналагічныя рамкі даследавання ахопліваюць перыяд з падзелаў Рэчы Паспалітай і да канца кіравання ў Расійскай імперыі Мікалая I.

Выстаўка з фондаў Цэнтральнай навуковай бібліятэкі НАН Беларусі падрыхтаваная супрацоўнікамі аддзела рэдкіх кніг і рукапісаў бібліятэкі. Прадстаўлены дакументы XIX — пач. XX ст., сучасная гістарыяграфія, якія дапамагаюць зразумець жыццё жанчын-дваранак на нашых землях.

ДАЗВОЛ НА ШЛЮБ

Шлюбнае заканадаўства на час падзелаў Рэчы Паспалітай і далучэння беларуска-літоўскіх зямель працяглы час рэгулявалася Статутам ВКЛ 1588 г. Далучэнне беларуска-літоўскіх зямель да Расійскай імперыі выклікала змены ў шлюбна-сямейнай сферы. У пачатку XIX стагоддзя ўлады Расійскай імперыі пачалі падымаць праблему ўніфікацыі шлюбнага заканадаўства. Да 30-х гадоў XIX стагоддзя ўніфікацыя была завершана і зафіксавана ў Зводзе законаў 1832 года. Уведзеныя нарматыўныя акты датычыліся прадстаўнікоў праваслаўнага, каталіцкага і пратэстанцкага веравання. Асабліва ўвага новым заканадаўствам надавалася заключэнню шлюбаў паміж праваслаўнымі і католікамі. З 1832 года такія шлюбы абавязкова павінны былі быць бласлаўленыя праваслаўным святаром. Каталіцкія ж вернікі былі абавязаны звяртацца па дазвол уступіць у такі шлюб.

Імператар Аляксандр I меў права даваць ці не даваць дазвол на шлюб арыста-

краты і прыдворных, адзначыла ў сваіх даследаваннях А. Бялова («Четыре возраста женщины»: Повседневная жизнь русской провинциальной дворянки XVIII — середины XIX в.» (СПб., 2010). На думку даследчыцы, у асяродку расійскага дваранства прысутнічала негатыўнае стаўленне да змешаных шлюбаў праваслаўных жанчын з дваранамі каталіцкага веравання, лічылася, што такія шлюбы не заслугоўвалі імператарскага ўхвалення.

ПАНСІЁНЫ ЗАМЕСТ МАНАШАК

Дваранкі маглі атрымаць адукацыю: хатнюю, у свецкім прыватным пансіёне, у школах, якія ўтрымлівалі жаночыя манаскія ордэны. Найбольшая канцэнтрацыя манастырскіх вучылішчаў і школ была ў Вільні. У 1805 годзе там дзейнічалі жаночыя вучылішчы базільянак, бернардынак, бенедыкцінак, кармелітак, марыявітак, візітак. Пасля паўстання 1830—1831 гадоў у сферы жаночай адукацыі ў беларуска-літоўскіх губернях пачалі адбывацца змены.

Урад Расійскай імперыі ў сувязі з паўстаннем звярнуў увагу на жаночую адукацыю. У пачатку 1840-х гадоў былі прыняты меры для канчатковага адхілення рымска-каталіцкіх манашак ад жаночай адукацыі. Канчаткова ж манастырская жаночая адукацыя на беларускіх землях была ліквідавана ўказам Мікалая I ад 14 лютага 1843 года. Імператар даў распараджэнне аб закрыцці ўсіх пансіёнаў, якія трымалі жаночыя каталіцкія манастыры ва ўсіх заходніх губернях. Дзяржава брала на сябе функцыю выхавання дваранак. У выніку ў беларуска-літоўскіх губернях пачалі з'яўляцца навуцальныя ўстановы для дзяўчынак новага тыпу — узорныя пансіёны, якія вялі навучанне на рускай мове.

Праблема развіцця жаночай адукацыі стала аб'ектам навуковага аналізу ўжо ў канцы XIX — пач. XX стагоддзя, а таксама на сучасным этапе.

Польскі даследчык Р. Врачынскі разглядаў складанне сістэмы навуцальных устаноў як у Герцагстве Варшаўскім, так і ў Царстве Польскім; асабліва адзначыў ролю школы губернантскай, якая з'явілася

ў Варшаве ў 1825 годзе. Непасрэдна да гэтых жаночай адукацыі на беларускіх землях звярнуўся Л. Заштаўт. Найбольш увагі ён надаў разгляду манастырской жаночай адукацыі ў 30 — 40-я гады XIX стагоддзя.

Беларуская даследчыца Л. Ігнатавец закранула працэс ліквідацыі жаночых пансіёнаў пры каталіцкіх манастырах у 30—40-я гады XIX стагоддзя. Яна паказала складанасці, з якімі сутыкнулася адміністрацыя Беларускай навучальнай акругі ў ходзе русіфікацыі гэтых навуцальных устаноў. На думку С. Амелькі, у жанчыны-дваранкі быў толькі адзін шлях атрымаць адукацыю: хатняе навучанне і самаадукацыя.

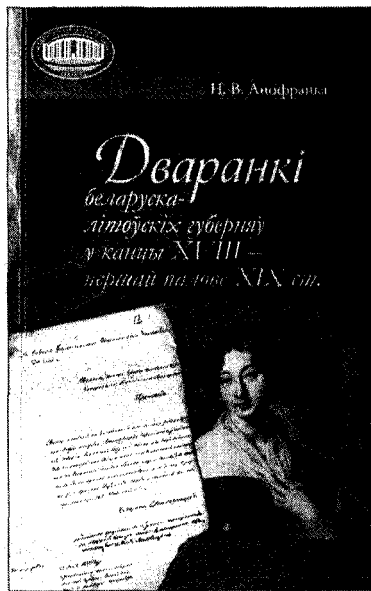
Па гэтай тэме на выстаўцы прадстаўлены манаграфіі Г. Кіпрыяновіча «К історіи женского образования в Западной России...» (1910), В. Панамаровай «Мир русской женщины: воспитание, образование, судьба. XVIII — начало XX века» (2006), С. Куль-Сяльверстай «Жанчыны ў культурным жыцці беларускіх земляў у першай палове XIX ст.» (2007) і інш.

КАНСПІРАЦЫЯ ДЛЯ ВЫБРАННЫХ

Шэраг навуковых публікацый прысвечаны ўдзелу жанчын у палітычных арганізацыях. У пачатку XIX в. палітычную актыўнасць праяўлялі прадстаўніцы арыстакратыі, якая выяўлялася ў розных формах: удзел у патрыятычных тэатральных пастаноўках, знаходжанне на соймальных сесіях у Герцагстве Варшаўскім і г. д. Самы ярскі прыклад — стварэнне Ізабелай Чартарыйскай музея польскіх помнікаў у Пулавах. У час паўстання 1830 — 1834 гадоў жанчыны Царства Польскага бралі актыўны ўдзел у грамадскім жыцці. Яны збіралі сродкі для паўстанцаў, апекавалі параненых. У перыяд паміж паўстаннямі 1830 — 1831 і 1863 — 1864 гадоў жанчыны бралі ўдзел у патрыятычна-гуманітарнай дзейнасці і ў палітычнай канспірацыі (падтрымлівалі кантакты з эміграцыяй, перавозілі тайную карэспандэнцыю, былі звязаны з нелегальным друкам). Жанчыны заходніх губерняў падчас паўстання 1830 — 1831 гадоў выконвалі функцыі сувязных, кур'ераў, праваднікоў, інфарматараў, але іх дзейнасць не мела масавага характару.

Значную частку выстаўкі складае парадажальная і справаздачная дакументацыя. Прадстаўленыя дакументы даюць магчымасць выявіць механізмы дзяржаўнага рэгулявання прававога статусу дваранак беларуска-літоўскіх губерняў, іх правы і абавязкі ў сямейнай сферы.

Алена ДЗЕНІСЕНКА

Н. А. Анофранка